

Aspecten van de werking van de krijgsauditoraten en de rekrutering van militaire parketmagistraten na de Tweede Wereldoorlog ^(*)

DIRK LUYTEN

Postdoctoraal Onderzoeker FWO-Vlaanderen | VU Brussel

MICHEL MAGITS

Gewoon hoogleraar | VU Brussel

1. INLEIDING

De jongste jaren is in de historiografie een verschuiving merkbaar naar een meer gepersonaliseerde benadering van politieke en maatschappelijke fenomenen. Individuele en collectieve biografie (prosopografie) zijn meer en meer beoefende genres. Deze aanpak is toegepast voor de arbeidersbeweging, religieuze (minderheids)groepen en voor maatschappelijke elites, zowel voor politici als voor de top van de zakenwereld (Enkele recente titels R. Van Doorslaer, 1996; J. Gotovich, 1992; J.F. Schreiber, 1995; G. Kurgan-Van Hentenryk, 1996, G. Kurgan-Van Hentenryk, S. Jaumain, V. Montens (ed.), 1996; B. De Wever, 1989; B. Henau, 1995; J. De Maeyer, 1995; E. Raskin, 1995 kunnen als illustratie dienen). Eén van de centrale vragen in sommige van deze onderzoeken betreft de 'identiteit' die de leden van deze groepen en elites opbouwden. Dit multi-forme concept verwijst o.m. naar de visie die de leden hadden op hun positie en rol in de maatschappij en de weerslag daarvan op hun handelen.

^(*) Dit artikel kon enkel tot stand komen door de bereidwilligheid van auditeur-generaal Mine en advocaat-generaal De Vidts om inzage te geven van het archief van de documentatiedienst van het auditoraat-generaal. Het personeel van de strafsectie zorgde ervoor dat het materiaal snel raadpleegbaar was. Aan allen onze welgemeende dank.

Hoewel deze trend nog relatief recent is, valt het op dat magistraten grotendeels buiten deze benadering gebleven zijn, althans wat de XXe eeuw betreft.¹ Individuele en collectieve biografieën van magistraten zijn op enkele uitzonderingen na, waarbij het dan vaak gaat om gelegenheidsgeschriften, onbestaan- de.² Nochtans zou een dergelijke benadering ook voor deze groep vruchtbaar kunnen zijn. De magistratuur vormt immers één van de centrale pijlers van het staatsapparaat en speelt een cruciale rol in het verzekeren van de maatschappelijke stabiliteit, zowel via de rechtspraak als via het door haar georganiseerde en gesuperviseerde repressieve optreden. Bovendien spelen in de gerechtelijke wereld procedures, een specifiek discours en symboliek een grote rol. In een dergelijke omgeving zal de perceptie van de eigen rol en positie wellicht nog een grotere impact hebben op de wijze waarop men zijn functie invult.

De relevantie wordt duidelijk wanneer we de schaarse, min of meer wetenschappelijke rechtshistorische productie over de Belgische magistratuur onder de loupe nemen. Deze literatuur is vooral geconcentreerd rond het optreden van het militair gerecht tegen de collaborateurs na de Tweede Wereldoorlog. Twee tegenstrijdige visies worden daarbij verdedigd. Eén standpunt, ontwikkeld door de tegenstanders van de manier waarop de repressie is verlopen en recent op een meer genuanceerde wijze gesteund door het onderzoek van L. Huyse, vertrekt van de stelling dat de personele en organisatorische omkadering van de repressie veel te wensen overliet en dat juist dit één van de oorzaken was van de manklopende rechtsbedeling. Vanuit deze hoek wordt gewezen op twee zwakheden: het geïmproviseerde karakter van de ontplooiing van het organisatorisch dispositief en de ontoereikende coördinatie enerzijds en de gebrekkige recrutering van magistraten anderzijds. De militaire magistraten zouden overwegend jong en onervaren zijn geweest terwijl bij de aanwerving de intrinsieke kwaliteiten niet steeds de doorslag zouden hebben gegeven, maar soms ook politieke motieven hebben gespeeld (Representatief voorbeeld uit de oude traditie: J. Lenaerts, 1967; verder, L. Huyse, S. Dhondt, 1991 en L. Huyse, H. Sabbe, 1995).

1. Voor de vroege negentiende eeuw zijn twee recent verdedigde doctoraatsverhandelingen beschikbaar, waarin een prosopografische benadering wordt gevolgd: LOGIE (J.), *Les magistrats des cours et tribunaux en Belgique. 1794-1814. Essai d'approche politique et sociologique*. Paris, 1995, 3 dln. (thèse de doctorat inédite université Paris IV). En NANDRIN (J.P.), *Hommes et normes. L'organisation judiciaire aux premiers temps de l'Indépendance (1832-1848)*. Louvain-La-Neuve, 1994, 4 dln. (thèse de doctorat inédite).

2. Bijvoorbeeld het themanummer van het *Journal des Tribunaux* in 1994 gewijd aan Walter-Jean Ganshof van der Meersch; zeer recent onderzocht E. LAUREYS het biografisch profiel van de medewerkers, juristen, geen magistraten van het door Ganshof van der Meersch geleide Hoog Commissariaat voor 's Lands Veiligheid.

Deze visie wordt helemaal niet gedeeld of sterk genuanceerd door J. Gilissen en door magistraten die bij de repressie betrokken waren. Zij geven toe dat er noodzakelijkerwijze een beroep werd gedaan op jonge juristen, maar wijzen op de goede voorbereiding en organisatie van de uitbreiding van de militaire gerechten, de parketten en het auditoraat-generaal. Ze stippen aan dat de nieuwkomers werden begeleid en omkaderd door oudere magistraten (J. Gilissen, 1984 en F. Dumon, 1994).

Geen van beide groepen heeft de problematiek echter uitgeput. J. Gilissen gaf slechts een aanzet van een studie die hij later verder wou uitdiepen. Zijn overlijden heeft dit evenwel verhinderd. Bovendien kan worden aangevoerd dat de magistraten die bij de repressie betrokken waren hun eigen ervaring, misschien te veel veralgemeenden. De critici van de werking van de parketten en van de recrutering van de militaire magistraten hebben meestal geen grondig detailonderzoek verricht en voeren voor hun beweringen niet steeds voldoende empirisch bewijsmateriaal aan. We kunnen hier nog aan toevoegen dat in de juridische literatuur de gebrekkige functionering, inzonderheid de opleiding en recrutering van de magistraten fel wordt benadrukt. Deze algemene klacht, o.m. over politisering dateert niet uit de periode van de repressie, maar werd reeds in het begin van deze eeuw geformuleerd.³ Vooral na de Tweede Wereldoorlog kwam het gebrek aan opleiding in volle daglicht te staan (J. Matthijs, 1993. Een overzicht van alle hervormingsvoorstellen: R. Warlomont, 1950). Uiteindelijk werd de wet van 18 juli 1991 afgekondigd om dit euvel te verhelpen (P. Lemmens (ed.) 1993).

Deze bijdrage heeft tot doel in de discussie over de positie van de magistratuur tijdens de repressie wat meer klaarheid te scheppen, zonder evenwel de ambitie te hebben een definitief oordeel te vellen. Dat is in het kader van dit artikel om twee redenen te hoog gegrepen. Enerzijds is er het gebrek aan direct toegankelijk en bruikbaar bronnenmateriaal. Ondanks de inspanningen van het auditoraat-generaal zijn er immers minder bronnen bewaard dan de historicus idealiter kan hopen. Anderzijds verengt bovenstaande discussie, die vorm kreeg in een polemiek over de wijze waarop de repressie werd gevoerd, de problematiek. Mentaliteit, sociale achtergrond, perceptie van de eigen positie van de magistraat en zijn integratie in een korps met een specifieke cultuur in de sociologische betekenis van de term, zijn even belangrijk om de opstelling en handelingen van de magistraat te begrijpen dan zijn leeftijd of professionele omkadering. Deze aspecten overschrijden evenwel het kader van een artikel voor dit themanummer.

³ Zie de openingerede van procureur-generaal A. Callier voor het Hof van Beroep te Gent over 'La crise de la magistrature', *La Belgique Judiciaire*, 1919, 77, kol. 1329-1336.

In deze bijdrage zullen daarom slechts twee aspecten aan bod komen: de recruitering en het professionele profiel van de magistraten van de militaire parketten enerzijds en de werking van de auditoraten anderzijds. Hoe was de arbeid georganiseerd? Hoe groot was de bewegingsvrijheid van de individuele substituut? Op welke wijze werd zijn werk gecontroleerd? Hoe was de verhouding tussen de auditoraten en het auditoraat-generaal?

Voor de recruitering hebben we ons beperkt tot een groep van 50 tijdelijke substituten die einde 1945 werden aangeworven voor de uitvoering van de Besluitwet (BW) van 19 september 1945 met betrekking tot de burgerlijke epuratie. Zoals we nog zullen aangeven laat dit relatief klein aantal toe conclusies te trekken die relevant zijn voor het hele proces van de recruitering van parketmagistraten. We trachten een biografisch en politiek profiel te reconstrueren en gaan na op welke wijze de recruitering geschiedde.

2. ORGANISATIE EN WERKING VAN DE MILITAIRE PARKETTEN

In maart 1940 werd Walter-Jean Ganshof van der Meersch auditeur-generaal. Hij was toen 39 jaar oud en procureur des Konings in Brussel. Tijdens de bezetting verbleef hij tot juni 1943 in België. Hij maakte deel uit van het comité Gilles, een inlichtingsbron voor de Londense regering, was agent van het netwerk *Zéro* en had de leiding van de inlichtingendienst *Tournay*. (E. Verhoeyen, 1993, p. 351). Hij stond tevens aan het hoofd van een groep magistraten die de voorbereiding van de bestraffing van de collaboratie voorbereidde (F. Dumon, 1996, p. 59). Daarbij werden zowel organisatorische maatregelen getroffen als contacten gelegd met het oog op de recruitering van magistraten voor de militaire rechtbanken.⁴ Op basis van deze activiteiten en ervaringen in bezet België werkte de auditeur-generaal in Londen het dispositief voor de repressie verder uit. Deze taak werd vergemakkelijkt door de oprichting van een Hoog Commissariaat voor 's Lands Veiligheid. De regering belastte deze instelling met de ordehandhaving bij de bevrijding en de coördinatie van de verschillende inlichtingendiensten. Als vanzelfsprekend kwam Ganshof aan het hoofd te staan van het nieuwe orgaan, wat hem een geprivilegieerde informatiebron in handen gaf over de situatie in bezet gebied.⁵

De Londense regering trof verschillende maatregelen en bereidde er andere voor met het oog op de organisatie van de militaire gerechten en de aanpassing

⁴ Gesprek W. Calewaert – D. Luyten januari 1993; DUMON (F.), 1994.

⁵ *Rapport sur l'activité du Haut Commissariat à la Sécurité de l'Etat. 29 juillet 1943-1 novembre 1945.* s.l., s.d. Auditoraat-Generaal Brussel.

van de procedure. De architect van deze beslissingen was Ganshof, die niet alleen de besluitwetten redigeerde maar tevens aanwezig was op de minister-raden waar de beslissingen werden getroffen.⁶

Bij de bevrijding moesten de militaire rechtbanken bijgevolg niet onvoorbereid aan hun taak beginnen. Dat blijkt uit de snelle aanstelling van de eerste lichte parketmagistraten.⁷

TABEL 1: AANSTELLING VAN DE PARKETMAGISTRATEN EINDE SEPTEMBER 1944.

Auditoraat	Totaal	Reeds benoemd in dienst	Nog te benoemen	Bijkomend kader
Aarlen	3	1	2	
Antwerpen	18	13	5	
Bergen	10	9	1	2
Brugge	9	4	5	
Brussel	23	18	5	10 à 15
Charleroi	15	14	1	
Gent	18	17	1	
Hasselt	10	4	6	
Kortrijk	5	2	3	
Luik	35	15	20	
Mechelen	10	10	0	
Namen	14	10	4	
Turnhout	in organisatie			
Verviers	7	5	2	
Totaal	177	122	55	

Op dat moment waren van de 177 voorziene plaatsen al 69% ingevuld, waaronder belangrijke auditoraten zoals Brussel, Gent en Charleroi.

De leiding van de parketten werd, op één uitzondering na, toevertrouwd aan magistraten die al werkzaam waren in rechtbanken en hoven en tijdens de oorlog waren aangezocht om de overstap te maken naar de militaire parketten. Deze magistraten behoorden meestal tot de parketten-generaal, soms tot de zittende magistratuur of waren substituut-procureur des Konings ge-

⁶ DUMON (F.), 1994; Algemeen Rijksarchief Brussel (ARAB), *Verslagen ministerraden 1940-44*, passim.

⁷ Tabel opgesteld aan de hand van: Vergadering 28. IX.1944. Auditoraat-Generaal Brussel, *Documenten John Gilissen*. De situatie die wordt weergegeven is die van minder dan één maand na de bevrijding.

weest. De auditoraten werden geleid door auditeurs of door afgevaardigd substituten-auditeur generaal.⁸

Nemen we als voorbeeld het belangrijke parket van Brussel, dat op maximale sterkte, een honderdtal onderzoeksmagistraten telde.⁹ Het werd aanvankelijk geleid door J. Paës, onderzoeksrechter in Antwerpen en tijdens de bezetting voor de functie van auditeur aangezocht.¹⁰ Hij werd opgevolgd door Jules Bayot, afgevaardigd advocaat-generaal. Hij had een lange staat van dienst in de niet-militaire magistratuur. Na de Eerste Wereldoorlog werd hij substituu-procureur des Konings in Charleroi. Hij stapte over naar het parket van Brussel, waar hij nauw samenwerkte met Ganshof van der Meersch. Na een promotie tot advocaat-generaal bij het Hof van Beroep van de hoofdstad werd hij tijdens de achttiendaagse veldtocht auditeur. Bij de bevrijding werd hij auditeur te Namen vooraleer over te stappen naar Brussel.¹¹

Het parket van Antwerpen stond onder leiding van H. Sabbe, substituu-procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Brussel.¹²

Deze leidende magistraten, een honderdtal, vormden de ruggengraat van de militaire parketten. Ze werden bijgestaan door substituten-krijgsauditeurs ten velde, vaak jongere juristen. Hun gebrek aan ervaring werd al snel een centraal punt in de kritiek op de militaire magistratuur.¹³ Door het functioneren van het gerecht op die manier te problematiseren werd een eenzijdige voorstelling van zaken gegeven. De impliciete en soms ook expliciete gevolgtrekking die werd gemaakt was dat deze jonge substituten oppermachtig en autonoom waren. Het is maar de vraag of dat het geval was.

De rechterlijke macht en *a fortiori* het militair gerecht is een hiërarchische organisatie, die na de bevrijding werd geleid door een sterke persoonlijkheid. Deze begeleidde en controleerde de activiteiten van de auditoraten van nabij en wou de militaire magistratuur zien optreden als één gecoördineerd korps. Om die stroomlijning en controle gestalte te geven, werden verschillende in-

8. GILISSEN (J.), *La répression de la collaboration avec l'ennemi 1944-1951*. Onuitgegeven manuscript, p. 17.

9. 'La répression de l'incivisme en Belgique. Aspects judiciaire, pénitentiaire et social', *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, 1947, p. 838.

10. 'Silhouettes', *Journal des Tribunaux*, 10.VI.1945, LX, 3644, p. 383. 'Anomalie', *Justice Libre*, mai 1945, (3e legaal nummer), niet gepagineerd.

11. 'Silhouettes', *Journal des Tribunaux*, 23.XII.1945, LX, 3664, p. 639. *Annuaire administratif et judiciaire de la Belgique et de la capitale du Royaume*. 1940, p. 254.

12. *Ibidem*, loc. cit.

13. Bijvoorbeeld de uitval van Achille Van Acker in de Senaat in juli 1945, waarin hij de jonge substituten met de vinger wees. Ze zouden de onderzoeken rekken om langer in uniform te kunnen rondlopen, wat hen aanzien gaf en succes bij de vrouwen. Bovendien konden ze als substituu beschikken over een wagen. *Compte rendu analytique. Sénat. Session ordinaire 1944-45*, p. 210.

strumenten gebruikt zowel binnen elk auditoraat als tussen het auditoraat-generaal en de verschillende militaire parketten.

Het auditoraat-generaal droeg de auditoren op hun parket in te delen in secties die zich moesten inlaten met respectievelijk politieke collaboratie, industriële collaboratie, verklikking, uniformdracht, pers en propaganda, interneringen, gemeenrechtelijke misdrijven en misdrijven tegen de geallieerde legers. Deze specialisatie moest bijdragen tot een meer uniforme vervolgingspolitiek en de omkadering van de nieuwkomers optimaliseren. De leiding van de secties werd toevertrouwd aan oudere magistraten.¹⁴

Een tweede beperking van de autonomie van de substituten, die in de praktijk het onderzoekswerk uitvoerden, was de strakke hiërarchie. Problemen die door het parket-generaal moesten worden opgelost, bereikten Brussel steeds langs hiërarchische weg. Illustratief is de gang van zaken in het auditoraat van Turnhout waar elke brief met een vraag van een substituut de vermelding meekreeg 'gezien en goedgekeurd door de auditeur'.¹⁵

Een reprimande van Ganshof aan een auditeur die zijns inziens het parket niet naar behoren leidde, geeft aan hoe strak de organisatie moest zijn. Parket-hoofden dienden aan de substituten instructies te geven, zowel van algemene aard als met betrekking tot concrete dossiers. Op de uitvoering ervan had de auditeur strikt toezicht te houden. Resultaatgericht werken was de boodschap. Wanneer een beslissing uitblijft: "... waakt hij (het parkethoofd) opdat een oplossing getroffen worde". De arbeid van de substituten werd niet alleen individueel omkaderd, maar ook collectief, via frequente, indien nodig dagelijkse vergaderingen met de magistraten van het betrokken parket.¹⁶

Bijeenkomsten met de parkethoofden was één van de technieken om de coördinatie tussen de auditoraten en het auditoraat-generaal te verzekeren. De vergaderingen waren tevens een instrument om de controle van het auditoraat-generaal op het werk van de parketten te operationaliseren. Tussen september 1944 en maart 1949 vonden 45 vergaderingen plaats. Aanvankelijk werden vooral algemene en organisatorische kwesties behandeld. De bijeenkomsten evolueerden echter tot een forum waar parkethoofden verantwoording aflegden over hun beleid (J. Gilissen, 1984, p. 320).

Deze vergaderingen speelden eveneens een rol in de coördinatie van het vervolgingsbeleid tussen de verschillende auditoraten. Bovendien kwamen specifieke problemen ter sprake. De meeste bijeenkomsten werden gewijd aan de economische collaboratie (21 op 45). Sommige waren toegespitst op één sector (cement, draadtrekkerijen). Ook militaire collaboratie, politieke en

14. Vergadering 5.X.1944 Auditoraat-Generaal Brussel, *Documenten John Gilissen*.

15. Archief Documentatiedienst Auditoraat-Generaal G/2-5-66-1.

16. Ganshof aan een auditeur 23.XI.1944 *Ibidem*, D/3-3-1.

persmisdrijven kwamen aan bod. In 1948 werd een vergadering gewijd aan de problemen die de epuratie opwierp.¹⁷ Tenslotte werden ook specifieke kwesties opgelost. Op één van de bijeenkomsten werd besloten gewone leden van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) niet te vervolgen, tenzij er bijzondere motieven waren. In dat geval moest contact worden opgenomen met het auditoraat-generaal.

De circulaires waren het tweede instrument van het auditoraat-generaal om de coördinatie tussen en de leiding van de auditoraten te verzekeren (J. Gilissen, 1984, p. 320). Aan het toezicht op de naleving van deze richtlijnen werd veel belang gehecht. Alle auditoraten dienden een kopie over te maken van elk vonnis inzake economische collaboratie. Dit liet toe te controleren of de instructies met betrekking tot het vervolgingsbeleid werden nageleefd. Auditoren die van de vooropgestelde lijn afweken dienden zich te verantwoorden (D. Luyten, 1996, p. 143). Magistraten van het auditoraat-generaal brachten regelmatig controlebezoeken aan de militaire parketten.¹⁸

Behalve controle en coördinatiemechanismen van algemene aard hield het auditoraat-generaal ook toezicht op individuele gevallen. Het gebeurde regelmatig dat auditoren aan het auditoraat-generaal vroegen welke houding ze moesten aannemen in een concreet dossier. Dit was bijvoorbeeld het geval met de auditor van Turnhout die vroeg welk standpunt hij diende in te nemen tegenover een leverancier van mijnhout.¹⁹ Wanneer het ging om bedrijven uit één sector, waarvan de dossiers ressorteerden onder verschillende auditoraten, werden de betrokken parketmagistraten onder leiding van het auditoraat-generaal verzameld teneinde een gemeenschappelijke politiek uit te stippen.²⁰

Een laatste vorm van controle van het auditoraat-generaal op de parketten bestond erin dat het auditoraat-generaal bepaalde dossiers die normaliter door magistraten van eerste aanleg behandeld werden naar zich toetrok. Op het auditoraat-generaal werd dan een gespecialiseerd magistraat met het onderzoek belast. Dit procédé werd toegepast in die gevallen van economische collaboratie die het hele land omspannen, zoals de Emissiebank, de warencentrales en de groepen.²¹

17. Zie: verslagen van de vergaderingen Auditoraat-Generaal Brussel, *Documenten John Gilissen*.

18. Rapport van Ganshof aan de minister van Justitie nr. 5 p. 11 *Ibidem*.

19. De auditor-generaal aan de auditor van Turnhout 6.VII.1945 *Archief Documentatiedienst Auditoraat-generaal Brussel G/2-5-30-3-5*.

20. Verslag vergadering 11.VII.1946 *Ibidem*, G/2-5-126-1.

21. 'La répression de l'incivismisme en Belgique. Aspects judiciaires, ...', p. 879.

De voornaamste karakteristiek van de werking van de militaire parketten was derhalve hun strakke hiërarchische structuur, zowel intern (binnen elk parket) als extern (in relatie met het auditoraat-generaal). Controlemechanismen waren van collectieve en van individuele aard. Daardoor werden de substituten strak omkaderd en begeleid, zodat er weinig ruimte bleef voor persoonlijk initiatief of eigengereid optreden. Dit nuanceert in ruime mate het beeld van de oppermachtige en aan niemand verantwoording verschuldigd zijnde 'jonge substituten'. Een tweede nuance van het traditionele beeld betreft de recrutering. Ook daar werd minder geïmproviseerd dan algemeen wordt aangenomen. Een en ander blijkt uit het recruteringsproces van speciale tijdelijke substituten voor de epuratie.

3. OP ZOEK NAAR EPURATIESUBSTITUTEN

Om de Besluitwet van 19 september 1945 op de burgerlijke epuratie uit te voeren werden einde 1945 vijftig bijkomende tijdelijke magistraten aangeworven.

Hoe groot was het aandeel van deze groep in het totaal aantal magistraten van de militaire parketten? Over het totaal aantal magistraten dat bij de repressie betrokken was heerst geen eensgezindheid, maar de cijfers die worden gegeven liggen allen in dezelfde orde van grootte. J. Gilissen citeert 585 staande magistraten (J. Gilissen, s.d., p. 16 bis). L. Huyse en H. Sabbe die zich baseren op de benoemingsbesluiten verschenen in het Belgisch Staatsblad tellen er 660 (L. Huyse, H. Sabbe, 1995, p. 142). Het verschil tussen beide cijfers kan misschien worden verklaard door dubbeltellingen. Zoals we verder nog zullen zien werden sommige magistraten tweemaal benoemd. Een andere mogelijkheid is dat J. Gilissen alleen de magistraten heeft geteld die bij de repressie *stricto sensu* waren betrokken, terwijl L. Huyse op basis van het Staatsblad de militaire magistraten die belast waren met taken die verband hielden met de bestraffing van misdrijven tegen de geallieerde legers of misdrijven begaan door Belgische militairen niet kon afzonderen, wat J. Gilissen misschien wel deed.

Deze magistraten werden niet allen op hetzelfde moment benoemd. Ganshof heeft in bepaalde rapporten aan de minister van Justitie de evolutie van het aantal aanstellingen geschetst. Deze gegevens hebben we samengebracht in de tabel op de volgende bladzijde.

Het aantal magistraten werd in minder dan twee jaar tijd flink uitgebreid. Het aantal nam toe met factor 3,26. Het zwaartepunt van de recrutering lag in de eerste zes maanden na de bevrijding. Toen de epuratiesubstituten werden gerecrueteerd was de grote golf van indienstneming achter de rug en kan ervan worden uitgegaan dat de keuze sterk beperkt was. Dit impliceert dat de conclusies die uit de aanwerving van de epuratiemagistraten kunnen worden

TABEL 2: EVOLUTIE VAN HET AANTAL PARKETMAGISTRATEN²²

Tijdstip	'Gewone' parket- magistraten	Epuratie- substituten
september 1944	122	
15 maart 1945	398	
1 juni 1946	455	
1 oktober 1945	424	
1 maart 1946	441	50
15 juni 1946	433	43

getrokken met betrekking tot het profiel van de kandidaten representatief zijn voor de hele groep parketmagistraten. We mogen immers aannemen dat bij de eerdere indienstredingen strengere selectiecriteria konden worden gehanteerd omdat de groep waaruit kon worden gerecrueteerd groter was. Kwantitatief gaat het om 10,18% van het totaal aantal magistraten dat in dienst was op het moment van de benoeming. Bovendien waren de meesten werkzaam in grote parketten. Het zwaartepunt lag in Brussel. Opvallend is verder de sterke concentratie van nieuwe aanwervingen in Brussel en Luik. Een sluitende verklaring hiervoor kan niet worden gegeven. Er is bijvoorbeeld geen verband met het aantal te behandelen gevallen. De meest voor de hand liggende verklaring lijkt van incidentele aard te zijn. Bepaalde parketten meenden het werk aan te kunnen met de magistraten die al in dienst waren, terwijl andere parketten, zoals we nog zullen zien, geen geschikte kandidaten vonden.

TABEL 3: VERDELING VAN DE EPURATIESUBSTITUTEN OVER DE PARKETTEN

Brussel:	25
Luik:	13
Bergen:	4
Andere:	8
Totaal:	50

²² Bronnen: Verslagen vergaderingen ... en Rapporten van Ganshof aan de minister van Justitie Auditoraat-generaal Brussel. *Documenten John Gilissen*.

3.1. Context van de nieuwe aanwervingen

De Besluitwet van 19 september 1945 liet toe individuen die slechts lichte feiten van collaboratie ten laste konden worden gelegd uit het openbare leven te verwijderen. Ze kwamen terecht op de 'lijst van de krijgsauditeur' en verloren een aantal rechten, o.m. het stemrecht (L. Huysse, S. Dhondt, 1991, p. 26-31). Daardoor kreeg de maatregel een sterk partijpolitiek karakter. Het al dan niet ontnemen van stemrecht zou de verkiezingen, gepland in februari 1946 in deze of gene richting kunnen beïnvloeden. De operatie moest snel worden doorgevoerd om op het moment van de stembusgang voltooid te zijn "...afin de permettre d'interdire le droit de vote à ceux qui paraissaient indignes de l'exercer".²³ Voor de auditoraten betekende de besluitwet een bijkomende belasting. Dossiers moesten immers dikwijls worden heropend. De parketmagistraten die zich met de repressie bezighielden belasten met deze taak zou het ritme van de normale strafrechtelijke onderzoeken vertragen. Om dat te vermijden werden nieuwe tijdelijke magistraten aangetrokken, die speciale secties moesten vormen en enkel bevoegd waren voor de epuratie.²⁴

In november 1945 werd besloten over te gaan tot de oprichting van deze speciale afdelingen. Het initiatief kwam op gang bij het auditoraat van Brussel. Minister van Justitie Marcel Grégoire, Gaston Hubin, advocaat in Brussel en Ganshof van der Meersch waren erbij betrokken. Begin november 1945 had Grégoire een onderhoud met Hubin.²⁵ De minister vroeg hem in Brussel 25 advocaten te zoeken die bereid zouden zijn een tijdelijke aanstelling als substituut met het oog op de epuratie te aanvaarden.²⁶ Grégoire hechtte aan deze maatregel veel belang. Hij bracht Ganshof op de hoogte van zijn demarche en vroeg hem Hubin te contacteren: "*Comme je désire très vivement que cet arrêté soit au plus vite mis en application*".²⁷ Ongetwijfeld verwees hij naar de nakende verkiezingen. Dat blijkt ook uit het woordgebruik en de bekommernissen van Hubin die het had over de 'commission à créer'.²⁸ Hij legde sterk de nadruk op de noodzaak van een snelle afhandeling van het werk: "... *en ce qui concerne les prochaines élections. Et je crois pas à me tromper en pensant que les listes doivent aussi servir à cette fin*".²⁹ Ganshof nam Grégoires voorstel aan, liet zijn erkente-

²³. Rapport van Ganshof aan de minister van Justitie 1.III.1946, p. 11 *Ibidem*.

²⁴. *Ibidem*, p. 10.

²⁵. Meer gedetailleerde informatie over Gaston Hubin vonden we niet terug. Hij bekleedde geen parlementair mandaat en we konden hem niet identificeren als behorende tot het verzet.

²⁶. Grégoire aan Ganshof 27.XI.1945 *Archief Documentatiedienst Auditoraat-generaal Brussel Z/241-14-5*.

²⁷. Grégoire aan Ganshof 12.XI.45 *Ibidem*.

²⁸. Hubin aan Van de Eynde de Rivieren 10.XII.45 *Ibidem Z/241-14-7*.

²⁹. Hubin aan Grégoire 28.XI.1945 *Ibidem*.

lijkheid tegenover Hubin blijken en gaf te kennen dat hij het eens was met de geest van het initiatief: *"Je vous remercie à nouveau pour le précieux concours que vous apportez à la Justice militaire pour le règlement de cette situation délicate, si essentielle pour l'équilibre du pays"*.³⁰

Kunnen we uit deze briefwisseling afleiden dat de auditeur-generaal zich leende tot een electoraal manoeuvre dat erin bestond zo snel mogelijk zoveel mogelijk kiezers van de lijsten te schrappen die meer dan waarschijnlijk een rechtse stem zouden uitbrengen? Deze stelling is om drie redenen niet houdbaar. Een argument van formele aard is dat de auditeur-generaal ertoe gehouden was de besluitwet uit te voeren. Die was er precies op gericht collaborateurs, die slechts weinig ten laste kon worden gelegd, maar wiens gedrag "... *révolte la conscience publique*" toch te sanctioneren. *"Il importe que par une mesure de sûreté de nature civile, ils soient retranchés de la communauté politique à laquelle ils ont été infidèles..."*, luidde de toelichting bij de besluitwet.³¹ Stemrecht was het centrale element van politieke participatie. De besluitwet snel uitvoeren strookte formeel gesproken met de intenties van de wetgever. Bovendien ontmoette een maatregel om incivieken het kiesrecht te ontnemen in het parlement weinig tegenstand.³²

Een derde element dat de auditeur-generaal ertoe zal hebben gebracht de besluitwet snel uit te voeren is de felle reactie van de publieke opinie tegen de collaborateurs in het voorjaar van 1945. Ganshof werd met deze golf van protest geconfronteerd als Hoog Commissaris voor 's Lands Veiligheid. Allerlei uitingen van sociaal protest maakten duidelijk dat de bevolking een streng optreden tegen de collaborateurs verwachtte (M. Conway, 1997). In een dergelijke context zou moeilijk worden getolereerd dat al dan niet vermeende incivieken nog aan de verkiezingen zouden deelnemen. De praktische uitoefening van het kiesrecht geschiedt immers op lokaal vlak. De reactie tegen de collaborateurs situeerde zich precies op het lokale niveau en was er vaak op gericht de als 'onwaardig' beschouwden uit de lokale gemeenschap te sluiten (M. Conway, 1997). Deze omstandigheden maken aannemelijk dat de auditeur-generaal zich kon verzoenen met een snelle en prioritaire afwikkeling van de epuratie. Traagheid zou immers de legitimiteit van de repressie in haar geheel in het gedrang kunnen brengen.

De auditeur-generaal nam het voorstel van Grégoire en Hubin om extra-substituten te engageren aan en recruteerde voor het Brusselse parket 25

³⁰. Ganshof aan Hubin 14.XII.1945 *Ibidem*.

³¹. 'Arrêté-loi relatif à l'épuration civique', *Pasinomie*, 1945, p. 720-725.

³². Bijvoorbeeld de discussie in de Kamer in juli 1945. *Compte rendu... Chambre. Session 1944-45*, p. 272.

nieuwe magistraten. De auditeurs kregen de opdracht dezelfde procedure toe te passen in hun rechtsgebied.³³

De recrutering van nieuwe substituten was niet bij alle balies even succesvol. In Antwerpen, Aarlen, Gent, Brugge, Doornik, Verviers en Leuven werden geen kandidaten gevonden of diende een beroep te worden gedaan op advocaten van andere balies: Marche in het geval van Namen en Luik in het geval van Verviers. De redenen van het gebrek aan succes waren uiteenlopend. Sommige balies waren te klein. Elders lag de orde der advocaten dwars omdat deze weigerde de cumul toe te staan van de functie van substituut met die van het voortzetten van een advocatenpraktijk.³⁴ In andere gevallen werden geen kandidaten gevonden omdat de toepassing van de besluitwet politiek te gevoelig lag. Dat was het geval in kleine balies zoals Doornik, waar de advocaten niet wensten deel te nemen aan wat beschouwd werd als een bij uitstek *politieke* opdracht: *"Ici à Tournai, tout le monde est un peu voisin: les avocats ne voudront jamais être taxés d'avoir porté sur les listes d'infâmes leurs concitoyens"*.³⁵ De recrutering van nieuwe substituten werd niet alleen bemoeilijkt door deze specifieke problemen, maar ook door het feit dat vele advocaten individuen verdedigden die beschuldigd waren van collaboratie. Deze in een aantal gevallen lucratieve bezigheid was vanzelfsprekend niet verenigbaar met de hoedanigheid van substituut-krijgsauditeur.³⁶ Uiteindelijk werden vijftig juristen toch geschikt bevonden. Hoe zag hun persoonlijk en professioneel profiel eruit?

3.2. Profiel van de nieuwe substituten

Hoewel uiteindelijk vijftig nieuwe substituten werden benoemd beschikken we voor 63 individuen over gegevens betreffende hun persoonlijke en professionele achtergronden. Dertien juristen werden weliswaar door de auditeurs of door Hubin voorgedragen maar werden om uiteenlopende redenen niet voor benoeming weerhouden door het auditoraat-generaal. Omdat de gegevens niet altijd voor iedere kandidaat volledig zijn beschikken we afhankelijk

³³. Circulaire van Ganshof aan de auditeurs 23.XI.1945 *Archief Auditoraat-generaal Brussel*, Z/241-14-1.

³⁴. Zie de briefwisseling tussen de verschillende auditeurs en de auditeur-generaal *Ibidem* Z/241-14-8.

³⁵. De auditeur van Doornik aan de auditeur-generaal 1.XII.45 en de auditeur van Antwerpen aan de auditeur-generaal 27.XI.1945 *Ibidem*.

³⁶. De auditeur van Turnhout aan de auditeur-generaal 30.XI.1945; de auditeur van Aarlen aan de auditeur-generaal 27.XI.1945; de auditeur van Verviers aan de auditeur-generaal 29.XI.1945; de auditeur van Mechelen aan de auditeur-generaal 5.XII.1945 *Ibidem*.

van de parameter over een staal dat varieert tussen 51 en 56. Om dat resultaat te bereiken hebben we in een aantal gevallen een extrapolatie van de leeftijd gemaakt. De geboortedatum werd immers niet in alle gevallen vermeld, wel de datum van het begin van de stage als advocaat. In dat laatste geval verrokken we van de veronderstelling dat de betrokkene op dat moment 23 jaar oud was. Dit zal wellicht een lichte onderschatting zijn omdat niet alle juristen zich op hun 23 als stagiair bij de balie zullen ingeschreven hebben. In de motivatie van de voordrachten worden bovendien argumenten aangegeven die de kandidatuur ondersteunden.³⁷ Al deze elementen laten in principe toe een profiel van de toekomstige substituten uit te tekenen. De analyse ervan wijst uit dat slechts twee criteria doorslaggevend zijn geweest: de leeftijd en de beroepservaring als advocaat. De gegevens over de leeftijd van de epuratie-substituten zijn samengebracht in tabel 4.

TABEL 4: LEEFTIJDSTRUCTUUR VAN DE EPURATIESUBSTITUTEN

Gemiddelde leeftijd: 38, 7 jaar Jongste 25 jaar Oudste 65 jaar (n= 63, waarvan 7 onbekend).
--

De gemiddelde leeftijd van de nieuw aangeworven substituten lag vrij hoog, zeker als er rekening mee wordt gehouden dat de recruiteringen vrij laat gebeurden, meer dan een jaar nadat de grote massa nieuwe substituten was aangetrokken. Dit is een eerste nuance van het beeld van de 'jonge substituu't'. Een tweede is het gemiddeld aantal jaren dienst aan de balie, gerekend vanaf het begin van de stage.

TABEL 5: AANTAL JAREN PRAKTIJK AAN DE BALIE

Gemiddeld aantal jaren activiteit als advocaat: 16,45 jaar Minste jaren activiteit: 2 jaar Meeste jaren activiteit: 42 jaar (n= 63 waarvan 12 onbekend)
--

Het gemiddeld aantal jaren praktijk als advocaat van 16, 45 jaar geeft aan, zelfs als de stage in mindering wordt gebracht, dat de betrokkenen een respectabel aantal jaren ervaring hadden aan de balie, die hoger lag dan de 8 à 10 jaar die

³⁷. Over de universiteit die het diploma van de kandidaten afleverde hebben we slechts sporadisch informatie gevonden.

minister Grégoire naar voor had geschoven. In zijn algemeenheid gaat het verwijt van een gebrek aan praktijkervaring niet op, maar de grote spreiding van het aantal jaren juridische activiteit – tussen 2 en 42 jaar – geeft aan dat in een beperkt aantal gevallen inderdaad onervaren juristen werden aangesteld. Ook hier past echter enige nuance. Het staaft dat we hier bespreken is immers groter dan het aantal substituten dat uiteindelijk werd benoemd. De redenen van niet-benoeming waren uiteenlopend, maar een te jonge leeftijd en logischerwijze een beperkte praktijk als advocaat was er één van. In Brussel werd de kandidaat die slechts twee jaar aan de balie werkzaam was niet voorgedragen. In Luik had de orde van advocaten nog andere kandidaten voorgesteld dan diegenen die we hier onderzochten. Ze werden niet weerhouden door de auditeur omdat ze de eed als advocaat nog te recent hadden afgelegd.

Leeftijd en beroepservaring zijn de doorslaggevende criteria bij de recrutering. Alle andere kenmerken, zoals verzetsactiviteiten, zijn slechts bij enkelen aanwezig. Dit duidt erop dat de selectie geschiedde op basis van professionele gronden en dat andere overwegingen, zoals politieke gezindheid van de kandidaat en verzetsactiviteiten slechts een marginale rol gespeeld hebben. De verklaring hiervoor is dat in de recruiteringsprocedure de impact van de juridische wereld determinerend is geweest. De waarden en normen die daar opgang maakten, zorgden ervoor dat in hun ogen neutrale, objectieerbare criteria de doorslag hebben gegeven. Dit blijkt trouwens ook uit de analyse van de procedure en de argumentatie die werd ontwikkeld bij de voordracht van de kandidaten.

3.3. Selectiecriteria en procedure

Het initiatief voor de recrutering van epuratiesubstituten kwam van de minister van Justitie en van een advocaat. Hoewel Ganshof het voorstel overnam, voerde hij hun adviezen niet zonder meer uit. Hij zorgde ervoor binnen het kader dat Hubin en Grégoire hadden uitgetekend over voldoende bewegingsruimte te beschikken. Dit werd bewerkstelligd door het auditoraat-generaal (in Brussel) of de auditoren en de stafhouders bij de balies een centrale positie te geven in de selectieprocedure.

Grégoire had gesuggereerd een beroep te doen op advocaten die minimum 8 jaar praktijk hadden. Alleen dan zouden de nieuw aangeworven substituten over het nodige gezag beschikken.³⁸ Hubin zocht telkens de medewerking van de stafhouder van de balie, die zijn goedkeuring hechtte aan het initiatief.

³⁸. Hubin aan Van den Eynde de Rivieren 26.XI.1945 *Archief Auditoraat-generaal Brussel* Z/241-14-7.

Hubin werkte via een getrappt systeem. Hij zocht vijf advocaten die bereid waren een tijdelijke aanstelling als substituut te aanvaarden. Zij moesten op hun beurt vijf collega's recruter. Op die manier verzamelde Hubin 30 kandidaten, die hij benoemd wou zien. Hijzelf wenste als eerste substituut belast te worden met de leiding van de nieuwe sectie.³⁹

Ganshof nam een aantal initiatieven om te beletten dat zijn autonomie te zeer zou worden ingeperkt. Het voorstel om Hubin aan te stellen als eerste substituut wees Ganshof af omdat het onrechtvaardig zou zijn tegenover substituten die al langer in dienst waren en ook op een bevordering rekenden. Bovendien was het beter af te wachten om te zien hoe elk van de nieuw aangevoren magistraten zou presteren zodat de meest geschikte als eerste substituut kon worden aangesteld.⁴⁰ Naast deze formele argumenten speelde wellicht ook de overweging dat door Hubin onmiddellijk aan te stellen als eerste substituut de nieuwe sectie sneller geneigd zou zijn autonoom op te treden, wat de controle van het parkethoofd bemoeilijkte. Hubin had immers door zijn woordgebruik en de invulling die hij aan de functie gaf al laten blijken dat voor hem de sectie moest functioneren als een aparte commissie.

Ganshof hield nog een tweede slag om de arm: hij nam slechts 25 substituten in dienst in plaats van 30. Op die manier had hij meer keuze bij de voordracht van de kandidaten aan de minister. De minst geschikte konden worden geschrapt. Bovendien zocht Ganshof zelf advocaten die niet voorkwamen op Hubins lijst maar volgens de auditeur-generaal het geschikte profiel hadden om epuratiesubstituut te worden.⁴¹ Ganshof probeerde niet alleen zijn autonomie te vrijwaren door in Hubins lijst te selecteren en ook anderen aan te trekken. Hij won bovendien het advies in van de stafhouder over de kandidaten, ook al had Hubin nauw met hem samengewerkt. Ganshofs deed naast de stafhouder, nog een beroep op een tweede informatiebron, namelijk Charles Van Reepinghen, advocaat en sedert 1944 hoofdredacteur van het *Journal des Tribunaux*. Ganshof vroeg hem advies over de lijst die Hubin hem had voorgelegd. Pas in tweede orde werd de stafhouder om advies gevraagd, voor die gevallen waar Van Reepinghen geen toelichting kon verschaffen.⁴²

De achtergrond van deze demarche is niet geheel duidelijk. Mogelijk moet de verklaring worden gezocht in het feit dat Brusselse stafhouder Botson een goede reputatie had bij het Onafhankelijkheidsfront en die organisatie tijdens

³⁹. Hubin aan Grégoire 24.XI.1945 *Ibidem*, Z/241-14-5. Circulaire van Ganshof aan de auditeurs 23.XI.1945 *Ibidem*, Z/241-14-1.

⁴⁰. Ganshof aan Grégoire 2.XII.1945 *Ibidem*, Z/241-14-5.

⁴¹. Ganshof aan Van den Eynde de Rivieren 25.XI.1945 *Ibidem*, Z/241-14-7. Nota Van den Eynde de Rivieren *Ibidem*.

⁴². Avis de M. l'avocat Van Reepinghen 30.XI.1945. Nota auditoraat-generaal 30.XI.1945 *Ibidem*.

het bezetting had gesteund.⁴³ Moet het advies van van Reepinghen gezien worden als een tegengewicht voor een mogelijk te 'links' profiel van de nieuwe magistraten wanneer enkel op Botsons advies kon worden teruggevallen en bestond de vrees dat daardoor de onafhankelijkheid van de nieuwe magistraten niet voldoende gewaarborgd was? Deze hypothese valt niet uit te sluiten.⁴⁴ Bij de adviezen van zowel Botson als Van Reepinghen gaven echter de beroepsbekwaamheid, de reputatie als pleiter en de opstelling tijdens de bezetting de doorslag.

Dezelfde criteria worden vermeld in de circulaire van Ganshof aan de auditeurs waarin hij hen opdroeg om de procedure die in Brussel was uitgetest ook in hun ambtsgebied toe te passen. In samenwerking met de stafhouder diende naar kandidaten te worden gezocht die beschikten over 'achtbaarheid en beroepsbekwaamheid' en voldoende oud waren. Vaderlandsliefde en civisme waren even belangrijk. Daarom was het aangewezen in de eerste plaats te zoeken naar oud-strijders.⁴⁵

In de procedure speelden de auditeur en de stafhouder van de balie een centrale rol. Alleen in Bergen werd, om redenen die ons niet bekend zijn, ook de procureur om advies gevraagd.⁴⁶ De procedure liep parallel met de recruiteringswijze in Brussel, met dat verschil dat in Brussel het auditoraat-generaal de plaats van de auditeur innam. Ook de selectiecriteria waren dezelfde als die in Brussel werden gehanteerd.

Een eerste selectie criterium was de leeftijd en daaraan gekoppeld de beroepservaring als advocaat. De auditeur van Aarlen zette sterk in de verf dat de kandidaat die hij voordroeg al meer dan 10 jaar aan de balie actief was.⁴⁷ Eén van de kandidaten die in Luik werd voorgedragen was oud-stafhouder.⁴⁸ Wan-

⁴³. 'Le nouveau Bâtonnier', *Justice Libre*, mars 1945, z.p.

⁴⁴. Charles Van Reepinghen (1903-1966). Studeerde aan de Facultés Saint-Louis en aan de ULB, maar werd uiteindelijk hoogleraar aan de Leuvense universiteit. Van Reepinghen was specialist gerechtelijk recht. In 1958 werd hij Koninklijk Commissaris voor de gerechtelijke hervorming. Tijdens de bezetting was Van Reepinghen voorzitter van de Conferentie van de Jonge Balie te Brussel. Hoewel hij werd geprezen voor zijn patriotisme, behoorde hij voor zover we konden nagaan niet tot het georganiseerde verzet. Van 1944 tot 1966 was Van Reepinghen hoofdredacteur van het *Journal des Tribunaux*. 'Notice biographique de Charles Van Reepinghen', *Journal des Tribunaux*, 23.IV.1966, LXXXI, 4529, p. 290-291; 'Eloge funèbre de M. le bâtonnier Charles Van Reepinghen. Mercredi 23 février 1966', *Ibidem*, 5.III.1966, LXXXI, 4523, p. 176.

⁴⁵. Circulaire van Ganshof aan de auditeurs 23.XI.1945...

⁴⁶. De procureur des Konings van Bergen aan de auditeur-generaal 8.I.1946 en de auditeur van Bergen aan de auditeur-generaal 10.I.1946 *Archief Documentatiedienst Auditoraat-Generaal*, Z/241-14-8.

⁴⁷. De auditeur van Aarlen aan de auditeur-generaal 27.XI.1945 *Ibidem*.

⁴⁸. De auditeur van Luik aan de auditeur-generaal 11.XII.1945 *Ibidem*.

neer verschillende advocaten voor een benoeming in aanmerking kwamen, genoot de oudste de voorkeur.⁴⁹

Een tweede criterium van professionele aard was de ervaring met de repressie in een andere hoedanigheid dan die van advocaat. In Ieper werd een ere-substituut krijgsauditeur opnieuw voordragen.⁵⁰ In Kortrijk en Namen waren de kandidaten gewezen medewerkers van het Hoog Commissariaat voor s' Lands Veiligheid.⁵¹ Eén van de kandidaten in Aarlen was bijzitter in een consultatieve commissie bij een interneringscentrum voor individuen opgesloten op verdenking van collaboratie.⁵² In Mechelen was één van de kandidaten die in aanmerking kwam, werkzaam op de dienst van de consultatieve commissies van het ministerie van Justitie.⁵³

Motivatie en intrinsieke kwaliteiten om het ambt van magistraat te bekleden werden veelvuldig als argument voor een kandidatuur aangehaald. In Antwerpen werd, ondanks de weinig tegemoetkomende opstelling van de balie toch een kandidaat gevonden. Hij werd niet weerhouden omdat zijn voor naamste motivatie erin bestond aan de legerdienst te ontsnappen.⁵⁴

Een tweede groep criteria kan worden samengevat onder noemer 'civisme'. Alle kandidaten werden gescreend op hun gedrag tijdens de bezetting. In enkele gevallen was een negatief oordeel of twijfel een bezwaar om voor benoeming voorgedragen te worden. Bij de appreciatie van de opstelling van de kandidaten werden criteria gevolgd die als politiek 'neutraal' kunnen worden omschreven. Het statuut van reserve-(onder)officier en/of oudstrijder of krijgsgevangene werd gezien als een bijzondere waarborg voor een vaderlandslievende opstelling. Zowel in Namen, Turnhout als Luik werd de hoedanigheid van reserveofficier benadrukt. In Luik waren vijf substituten krijgsgevangene geweest.⁵⁵ In Kortrijk werd bij de voordracht beklemtoond dat de kandidaat in kwestie oud-strijder was van de Eerste Wereldoorlog.⁵⁶

In bijkomende orde was ook het argument dat betrokkene zelf of zijn familie geleden had onder Duitse maatregelen een argument dat werd gebruikt om een vaderlandslievende houding te staven. In Mechelen was een familielid

49. De auditeur van Mechelen aan de auditeur-generaal 5.XII.1945 *Ibidem*.

50. De auditeur van Ieper aan de auditeur-generaal 7.VII.1945 *Ibidem*.

51. De auditeur van Namen aan de auditeur-generaal 10.XII.1945 *Ibidem*. Ganshof aan Grégoire 9.XII.1945 *Ibidem*, Z/214-14-5.

52. De auditeur van Aarlen aan de auditeur-generaal 6.XII.1945 *Ibidem*, Z/241-14-8.

53. De auditeur van Mechelen aan de auditeur-generaal 5.XII.1945 *Ibidem*.

54. De auditeur van Antwerpen aan de auditeur-generaal 3.XII.1945 *Ibidem*, Z/241-14-18.

55. De auditeur van Namen aan de auditeur-generaal 10.XII.1945; de auditeur van Turnhout aan de auditeur-generaal 7.XII.1945; de auditeur van Luik aan de auditeur-generaal 11.XII.1945 *Ibidem*.

56. De auditeur van Kortrijk aan de auditeur-generaal 4.XII.1945 *Ibidem*.

van één van de kandidaten opgesloten in een Duits kamp en bestond het vermoeden dat hij er was omgekomen.⁵⁷ Eén van de Luikse kandidaat-substituten was zelf gedeporteerd geweest.⁵⁸ De redenen voor de wegvoering werden niet vermeld, maar verzetsactiviteiten kunnen aan de basis hiervan gelegen hebben.

Opvallend weinig kandidaten waren actief geweest in het verzet. Eén van de Brusselse kandidaten was dan nog een grensgeval. Hij was gearachuteerd achter de Duitse linies en was er vier maanden gebleven met zijn groep, wat hem hoge Britse militaire onderscheidingen had opgeleverd.⁵⁹ Wanneer men 'verzet' beperkt tot activiteiten in organisaties die ontstaan waren op Belgisch grondgebied wordt het aantal gevallen nog kleiner. Eén van de substituten in Namen was lid geweest van het Geheim Leger.⁶⁰ Eén van de Brusselse kandidaten had deelgenomen aan de voorbereidende werkzaamheden van de stichting van de Nationale Raad van het Verzet en had tijdens de oorlog occasioneel diensten bewezen aan het verzet.⁶¹ Een andere Brusselse kandidaat was een actief lid van de Onafhankelijkheidsfront.⁶²

Behoren tot het verzet was geen doorslaggevend element om voorgedragen te worden als substituut. Anderzijds was het feit actief te zijn geweest in het als links beschouwde Onafhankelijkheidsfront geen bezwaar voor een benoeming.

De politieke 'kleur' van de kandidaten schijnt evenmin een rol te hebben gespeeld bij de aanstelling van de epuratiesubstituten. Politieke afwegingen werden slechts zelden als motivering gebruikt. In Aarlen was één kandidaat gekend als liberaal, een andere als katholiek. Hen laten samenwerken zou volgens de auditeur de objectiviteit van de beoordeling ten goede komen.⁶³ Directe politieke interventies speelden bij de benoeming geen doorslaggevende rol. De minister volgde de adviezen van het auditoraat-generaal. Van politieke tussenkomsten vonden we slechts twee voorbeelden. De gevolgen ervan waren beperkt. In Charleroi, waar aanvankelijk slechts twee kandidaten werden gevonden, drong Grégoire aan verder te zoeken.⁶⁴ In Brussel werd *in illo tempore* en buiten Hubin om een kandidaat naar voor geschoven die actief was geweest in het Geheim Leger, maar tegelijk goede contacten had met het Onafhankelijkheidsfront. Hij werd aanbevolen door minister van Oorlogs-

57. De auditeur van Mechelen aan de auditeur-generaal 5.XII.1945 *Ibidem*.

58. De auditeur van Luik aan de auditeur-generaal 11.XII.1945 *Ibidem*.

59. Nota auditoraat-generaal 30.XI.1945 *Ibidem*, Z/241-14-7.

60. De auditeur van Namen aan de auditeur-generaal 10.XII.1945 *Ibidem*, Z/241-14-8.

61. Avis de M. l' avocat Van Reepinghen...

62. *Ibidem*.

63. De auditeur van Aarlen aan de auditeur-generaal 27.XI.1945 *Ibidem*.

64. De auditeur van Charleroi aan de auditeur-generaal 4.XII.1945 *Ibidem*.

slachtoffers Adrien Van den Branden de Reeth, die voordien substituut-procureur-generaal was bij het Brusselse Hof van Beroep en zich tijdens de bezetting had onderscheiden door zijn intransigente opstelling tegenover de bezetter (J. Gotovich, 1992, p. 225-226). Toch werd betrokkene niet benoemd: hij was te jong en zijn ervaring aan de balie was te beperkt.⁶⁵

Het feit dat politieke overtuiging, noch verzetsactiviteiten doorslaggevend waren voor de recrutering van epuratiemagistraten hield verband met de noodzaak juristen aan te stellen die over het nodige gezag beschikten om een delicate taak, waaraan een politieke betekenis werd toegeschreven tot een goed einde te kunnen brengen. Een laatste illustratie daarvan is het inroepen van sociale distinctie, daaronder verstaan het behoren tot een 'deftige burgersfamilie' als argument voor een voordracht door de auditeur van Turnhout.⁶⁶

4. SLOTBESCHOUWINGEN

Het onderzoek van de werking van de krijgsauditoraten en de recrutering van magistraten aan de hand van het voorbeeld van de aanwerving van de epuratie-substituten laat toe het beeld over het functioneren van het militaire gerecht tijdens de periode van de repressie te nuanceren. In een deel van de beeldvorming staat het geïmproviseerde karakter van de aanwerving en de organisatie alsook de jonge leeftijd van de substituten centraal.

De analyse van de organisatie van de arbeid binnen de auditoraten toont aan dat er van improvisatie weinig sprake was. Al tijdens de bezetting werden maatregelen getroffen om het militair gerecht zo snel mogelijk na de bevrijding operationeel te maken. Met het oog daarop werden ervaren niet-militaire magistraten aangetrokken. Zij kregen de leiding van de auditoraten of van secties binnen de auditoraten. Dit moest toelaten de nieuw aangeworvenen met minder juridische beroepservaring te begeleiden en te omkaderen. De piramidale organisatie van de militaire parketten zorgde voor een strikte controle en toezicht, zowel binnen elk auditoraat als tussen het auditoraat-generaal en de militaire parketten. De ruimte voor autonoom optreden van de substituten was zo niet onbestaande, dan toch zeer beperkt.

Ook bij de aanwerving van de nieuwkomers werd niet over één nacht ijs gegaan. De inbreng van de magistratuur en de advocatuur was meer determinerend dan die van de politieke wereld. Dit blijkt althans uit de aanwervingsprocedure en de selectiecriteria van de substituten die einde 1945 werden aangeworven om de burgerlijke epuratie tot een goed einde te brengen. Hoewel

⁶⁵ Brief van het auditoraat-generaal aan Grégoire 2.XII.1945 *Ibidem*, Z/241-14-7.

⁶⁶ De auditeur van Turnhout aan de auditeur-generaal *Ibidem*.

de idee om hiervoor nieuwe magistraten aan te stellen van de minister van Justitie kwam, zorgde de auditeur-generaal ervoor dat hijzelf, de auditeurs en in tweede orde de stafhouders van de balie de touwtjes stevig in handen hielden. Beroepsbekwaamheid, leeftijd, anciënniteit en het gedrag tijdens de bezetting gaven de doorslag bij een voordracht. Steeds werd gezocht naar 'objectieve' criteria in de ogen van de gerechtelijke wereld. Zo valt het op dat weinig nieuwe substituten een verzetsachtergrond hadden en dat om hun vaderlandslievende houding te onderstrepen het liefst werd verwezen naar hun militair verleden. De verklaring voor deze gang van zaken is dubbel. Enerzijds is het een logisch gevolg van de centrale rol die de magistratuur en de advocatuur speelden in de recrutering. Zij hadden de neiging om waarden en normen die in hun beroepsgroep hoog aanzien genoten (anciënniteit, reputatie als jurist) te laten primeren. Anderzijds was de taak van de nieuwe substituten bijzonder delicaat en politiek geladen, wat verklaart waarom sommige balies weigerden om mee te werken. Om hun positie niet te bemoeilijken kwam het erop aan te zorgen dat de nieuwe magistraten niet aan kritiek zouden blootstaan of van partijdigheid konden worden beschuldigd. Het hanteren van 'objectieve' criteria leek hiertoe de beste waarborg.

BIBLIOGRAFIE

- CONWAY (A.), 'Justice in Post-War Belgium. Popular Passions and Political Realities' *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*. 30/60, mei 1997, nr. 2, p. 7-34.
- DE MAEYER (J.), *De rode baron. Arthur Verhaegen (1847-1917)*. Leuven, 1994.
- DE WEVER (B.), *Staf de Clercq*. Brussel, 1989.
- DUMON (F.), 'La répression de la collaboration avec l'ennemi (1944-1952)' *Revue Générale*, 1996, CXXXI, 1, p. 57-65.
- DUMON (F.), 'Walter J. Ganshof van der Meersch et la répression de la collaboration avec l'ennemi', *Journal des Tribunaux*, 26.III.1994, CXIII, 5711, p. 260-263.
- HUYSE (L.), DHONDT (S.), *Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België 1942-1952*. Leuven, 1991.
- HUYSE (L.), SABBE (H.), 'De magistratuur na de oorlog', HUYSE (L.), HOFACK (K.) (ed.), *De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950*. Leuven, 1995, p. 131-149.
- GILISSEN (J.), 'La collaboration avec l'ennemi, notion à contenu variable' PERELMAN (C.), VANDER ELST (R.) (ed.), *Les notions à contenu variable en droit*. Bruxelles, 1984, p. 297-327.
- GILISSEN (J.), *La répression de la collaboration avec l'ennemi (1944-1951)*. Onuitgegeven manuscript, s.d.
- GOTOVITCH (J.), *Du rouge au tricolore. Les communistes belges de 1939 à 1944. Un aspect de l'histoire de la Résistance en Belgique*. Bruxelles, 1992.
- HENAU (B.), *Paul Van Zeeland en het monetaire, sociaal-economische en Europese beleid van België 1920-1960*. Brussel, 1995.
- KURGAN-VAN HENTENRYK (G.), *Gouverner la Générale de Belgique. Essai de biographie collective*. Bruxelles, 1996.

- KURGAN-VAN HENTENRYK (G.), JAUMAIN (S.), MONTENS (V.) (eds.), *Dictionnaire des patrons en Belgique. Les hommes, les entreprises, les réseaux*. Bruxelles, 1996.
- LAUREYS (E.), 'Het onderzoeksproject 'België bevrijd': eerste resultaten', *SOMA-Berichtenblad*, nr. 29, 1997, p. 16-20.
- LEMMENS (P.) (ed.), *De opleiding en werving van magistraten*. Gent, 1993
- LENAERTS (J.), '20 Jaar later: terugblik op de repressie', *Rechtskundig Weekblad*, 19.IX.1967, XXXI, 12, kol. 561-578.
- LOGIE (J.), *Les magistrats des cours et tribunaux en Belgique. 1794-1814. Essai d'approche politique et sociologique*. Paris, 1995, 3 dln. (thèse de doctorat inédite université Paris IV).
- LOUVEAUX (C.L.), 'La magistrature dans la tourmente des années 1940-44', *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, juillet 1981, p. 619-664.
- LUYTEN (D.), *Burgers boven elke verdenking? Vervolging van economische collaboratie in België na de Tweede Wereldoorlog*. Brussel, 1996.
- MATTHIJS (J.), 'Opleiding van de magistraten in België en Frankrijk' in, STORME (M.) e.a. *Taak en opleiding van de magistratuur*. Gent, 1993.
- NANDRIN (J.P.), *Hommes et normes. L'organisation judiciaire aux premiers temps de l'Indépendance (1832-1848)*. Louvain-La-Neuve, 1994, 4 dln. (thèse de doctorat inédite).
- RASKIN (E.), *Gerard Romsée. Een ongewone man, een ongewoon leven*. Antwerpen, Baarn, 1995.
- SCHREIBER (J.F.), *Politique et religion. Le consistoire central Israélite de Belgique au XIXe siècle*. Bruxelles, 1995.
- VAN DOORSLAER (R.), *Kinderen van het getto. Joodse revolutionairen in België (1925-1940)*. Antwerpen, 1996.
- VERHOEYEN (E.), *België bezet 1940-1944. Een synthese*. Brussel, 1993.
- WARLOMONT (R.), *Le magistrat. Son statut et sa fonction*. Bruxelles, 1950.

**Aspects de l'activité des auditorats militaires et
du recrutement des magistrats du parquet militaire
après la seconde guerre mondiale**

DIRK LUYTEN et MICHEL MAGITS

RÉSUMÉ

Dans l'historiographie relative à la répression de la collaboration menée après la seconde guerre mondiale, le rôle que le recrutement et l'encadrement de la magistrature ont joué dans l'administration de la justice est discuté. Ceux qui considèrent que la répression a échoué pensent que l'on a nommé trop de magistrats inexpérimentés, qui n'étaient pas à la hauteur de leur tâche. D'autres auteurs, qui généralement ont pris part à la répression, soulignent au contraire la bonne organisation des parquets militaires, dont la direction est toujours revenue à des magistrats expérimentés, capables de procurer l'encadrement nécessaire aux jeunes substitués.

Sur base des archives de l'auditorat général, on a examiné de quelle manière le travail a été organisé dans les parquets, comment s'est déroulé le recrutement des magistrats et quels critères ont déterminé cette sélection. On a exploré ce dernier aspect en examinant le recrutement de 50 substitués-auditeurs militaires chargés de l'épuration civile à la fin 1945, soit à un moment où les auditorats fonctionnaient à plein et où la possibilité de choisir de nouveaux magistrats était limitée. L'analyse de l'organisation et du recrutement des auditorats oblige à rectifier l'image donnée par l'historiographie. Le travail des auditorats était organisé de manière strictement hiérarchique, tant au plan interne que par l'auditorat général. Il était contrôlé de près. Par conséquent, la marge de manœuvre des substitués était vraiment restreinte. L'étude du recrutement montre que les milieux de juristes (magistrats et avocats) jouaient un rôle central dans les auditorats. De ce fait, les critères hautement appréciés dans le monde juridique étaient prédominants dans la sélection: l'âge et l'ancienneté primaient. Les activités de résistance étaient moins déterminantes. Les considérations politiques ne jouaient pour ainsi dire aucun rôle. On a donc choisi de fonder la sélection prioritairement sur des bases "objectives". Cette attitude doit être reliée au souci d'éviter, autant que faire se peut, les contestations de la légitimité de l'appareil judiciaire, à la suite de décisions partisans.

**Aspects of the Operation of the Military Judge Advocates and
the Recruitment of the Office of the Military Public Prosecutor after
the Second World War**

DIRK LUYTEN and MICHEL MAGITS

SUMMARY

This article deals with the on-going debate about the repression of the collaboration after the Second World War in Belgium and, more specifically, with the recruitment and the internal organisation of the magistrature with a view to the administration of justice. Those who consider the repression a failure feel that too many inexperienced magistrates were appointed who were unequal to their task. Other authors, often those who had a part in the repression themselves, stressed the superior organisation of the military prosecution, whose direction was still under the control of experienced magistrates who were able to give the necessary guidelines to the young substitutes.

On the basis of archival material from the office of the Judge Advocate General the organisation of the office of the public prosecutor is examined, as well as the recruitment of the magistrates and the selection criteria. The latter aspect is researched on the basis of the recruitment of 50 substitute military Judge Advocates for the civil purge at the end of 1945, a time when the Judge advocates were already working to full capacity and the new magistrates' choice was limited. The results of this analysis of the organisation and the recruitment warrants a readjustment of the existing historiographical picture. The work of the Judge Advocates was organised in a strictly hierarchical way internally as well as by the General Judge Advocate and it was closely controlled so that the substitutes' freedom of movement was severely limited. The influence of the legal world (magistrates and lawyers) in the recruitment was significant. Indeed, those criteria which in the legal world were highly respected, played a central role in the selection. Age and seniority were of primary importance. Resistance activities were less decisive and political considerations played virtually no role. The outspoken preference for 'objective' selection criteria was meant to avoid the connection between appointment and partisan activities.